

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ СТІЙКОСТІ ДО БОЙОВОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМАТИЗАЦІЇ У ПРАВООХОРОНЦІВ – УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

УДК: [159.9:355/351.74]:616.89

Колесніченко Олександр Сергійович

Кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, начальник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України, Національна академія Національної гвардії України, м. Харків (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6406-1935>

Анотація. У статті подано результати емпіричного дослідження факторної структури стійкості до бойової психологічної травматизації у правоохоронців нестійкого типу з різним рівнем травматичності бойового досвіду.

Виділена шестифакторна структура стійкості до бойової психологічної травматизації у правоохоронців висхідного типу з низьким рівнем травматичності бойового досвіду: перший фактор позначено так: “Обмежений професіоналізм”; другий фактор позначено так: “Самоставлення – як джерело змін”; третій фактор позначено так “Соціально активна життєва позиція”; четвертий фактор так “Самозвинувачення як прояв невпевненості у своїй здатності долати небезпечні ситуації”; п’ятий фактор було позначено так “Попередження небезпеки” (віра у можливість уникнути небезпеки); шостий фактор позначено так “Іміджева (умовна) сміливість”.

У правоохоронців висхідного типу із середнім рівнем травматичності бойового досвіду шести факторна структура стійкості до бойової психологічної травматизації така: перший найвагоміший фактор “Гостра потреба у допомозі”; другий фактор “Гостра потреба задати структуру ситуації, як протидія відчуттю власного безсилля, втраті контролю”; третій фактор “Егоцентричність як реакція на фрустрацію”; четвертий фактор “Безпорадність”; п’ятий фактор “Дезорієнтованість”; шостий фактор “Прагнення самоствердитися”.

Структура стійкості до травматизації у правоохоронців висхідного типу з високим (набутим) рівнем травматичності бойового досвіду об’єднує в собі обидва виділені полюси його

розвитку: перший фактор “Сприйняття власної компетентності як унікальної”; другий фактор “Інтернальність досягнень у професійній діяльності”; третій фактор “Ментальна інтолерантність”; четвертий фактор “Комплекс меншовартості”; п’ятий фактор “Прагнення повернення до родинного (цивільного) розміряного (контрольованого, спокійного) життя”; шостий фактор “Ментальна (не спрямована на зовнішнє пристосування) адаптація”.

Встановлено що у правоохоронців висхідного типів зі збільшенням рівня психотравматичності бойового досвіду збільшується навантаження на власні ресурси. Так, унаслідок недостатньої професійної ідентичності і сформованості професійно важливих якостей перспектива участі в бойових діях актуалізує спогади про психотравмуючі ситуації, збільшує тривожність і невпевненість у собі. Острах не відповідати сподіванням товаришів по службі закриває для представників цієї групи можливість використання допомоги своєї професійної групи та перейняття її досвіду, що за середнього рівня психотравматичності бойового досвіду призводить до вимушеності пристосовувати власний “цивільний” досвід для подолання емоційно подібних бойових ситуацій, формування власного стилю дії у психотравмуючій ситуації. За високого рівня психотравматичності бойового досвіду у військовослужбовця відбувається вимушене скорочення всієї активності, не пов’язаної з виживанням; професійні навички продовжують формуватися за рахунок загальної компетентності, а прагнення отримати доступ до ресурсів професійної групи, заслужити її схвальне ставлення штовхає до відчайдушних, сміливих вчинків.

Ключові слова: психологічна травматизація, правоохоронець, бойові умови, стрес-фактори, професійна психологічна підготовка, травматичний досвід.

Постановки проблеми. Більшість правоохоронців, які брали участь у бойових діях, зазнали впливу значної кількості стресорів бойової обстановки – від низько інтенсивних (перебування далеко від дому та сім’ї), до високоінтенсивних (смерть побратимів, особисті поранення, каліцтва людей у бойових умовах тощо). Ці стресори стали суворим випробуванням фізичних та психічних ресурсів правоохоронців, їх здатності протистояти дії екстремальних чинників бойової обстановки. Участь у бойових діях значно впливала на особистість значної кількості правоохоронців, змінюючи їх внутрішній світ, емоційні стани, цінності, погляди на життя, що зумовлює потребу

визначення структури стійкості до бойової психологічної травматизації у правоохоронців нестійкого типу з різним рівнем травматичності бойового досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нові дані, які викладені у науковій літературі щодо психічної стійкості, часто пов’язані із дослідженням фахівців діяльність яких не пов’язана із впливом бойових стрес-факторів. Ці дослідження не враховують той факт, що психічна стійкість пов’язана із здатністю відчувати зв’язок з групою (товаришів по службі) зі спільним професійним завданням (мотивація обов’язку), витримувати високі рівні страху і продовжувати ефективно вико-

нувати професійні завдання, у той час як психобіологічні чинники відіграють не надто значну роль [1; 4–7].

Мета статті. Визначити та обґрунтувати структурні компоненти стійкості до бойової психологічної травматизації у правоохоронців нестійкого типу з різним рівнем травматичності бойового досвіду.

Матеріали та методи досліджень. Для визначення структури стійкості до бойової психологічної травматизації у правоохоронців з різним рівнем травматичності бойового досвіду

від було використано наступні психодіагностичні методики: опитувальник травматичного стресу для діагностики наслідків (І. О. Котенєв); Міссісіпська шкала для оцінювання посттравматичних реакцій (військовий варіант); факторний особистісний опитувальник Р. Б. Кеттелла; методика “Вольова регуляція особистості”, автори М. С. Гуткін, Г. Ф. Міхальченко; опитувальник “Здатність до самоврядування”, автор Н. М. Пейсахов; опитувальник толерантності до невизначеності, автор Т. В. Корнілова; методика “Локус

Таблиця 1.

Факторна структура стійкості до травматизації у правоохоронців висхідного типу з низьким рівнем травматичності бойового досвіду (підгрупа 1.2)

Змінна	Фактор					
	1	2	3	4	5	6
Інтернальність в сфері невдач	0,41	0,09	-0,06	0,85	-0,09	0,19
Схильність до самозвинувачення	0,04	-0,08	0,07	0,86	0,36	0,23
Інтернальність у професійній діяльності	0,84	0,13	-0,23	0,26	-0,22	0,09
Заперечення активності	-0,81	0,28	0,14	-0,07	0,39	0,19
Готовність до діяльності з подоланням труднощів	0,93	0,17	-0,05	0,01	0,15	0,08
Заперечення	0,17	0,02	-0,39	0,05	-0,79	-0,15
Залученість	-0,08	0,15	0,92	-0,01	0,07	-0,06
Контроль	0,19	0,21	0,75	-0,43	-0,09	0,23
Аналіз протиріч	0,07	0,87	0,04	0,04	-0,12	0,16
Прогнозування	0,26	-0,06	-0,08	0,05	0,85	0,27
Ціннісно-смилова організація особистості	-0,05	0,82	0,12	0,28	0,09	0,03
Ставлення до свого “Я”	0,14	0,83	0,04	-0,31	0,07	0,25
Н (боязкість-сміливість)	-0,02	-0,08	0,29	0,13	-0,03	0,82
L (довірливість-підозрілість)	0,16	-0,15	0,27	-0,84	0,15	-0,02
N (прямолінійність-дипломатичність)	-0,14	-0,03	-0,15	0,05	0,80	-0,23
Самоцінність	0,26	0,32	0,08	0,04	0,20	0,78
Професіоналізм	0,84	0,03	0,17	-0,11	-0,07	-0,15
Ефективне спілкування	-0,29	0,18	-0,29	0,26	0,03	0,74
Вміння навчати	0,84	0,22	0,19	-0,01	0,33	0,19
Емоційна приємність	0,12	0,79	0,19	0,05	-0,09	-0,09

контролю”, у модифікація Є. Г. Ксенофонтової; опитувальник “COPE”, автори Ч. Карвер, М. Шейер, Д. Вентрауб в адаптації Т. О. Гордєєвої, Є. М. Осіна, О. Т. Расказової, О. О. Сичова, В.Ю. Шевяхової; тест життєстійкості, автор С. Мадді, у перекладі і адаптація Д. О. Леонтьєва, Є. І. Расказової; опитувальник загальної компетентності, автор О. С. Штепа; шкала переживання часу, автор О. О. Кронік, Є. І. Головаха; методика Ш. Шварца для вивчення цінностей особистості; тест-опитувальник особистісної зрілості, автор Ю. З. Гільбух; методика “Оцінювання травматичності бойового досвіду” (О.С. Колесніченко).

Вибірка дослідження: 1825 правоохоронців, які досить рівно представляють підрозділи МВС України.

З метою визначення структури стійкості до бойової психологічної травматизації у правоохоронців з різним рівнем травматичності бойового досвіду проводилася процедура факторного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для визначення структурних особливостей стійкості до бойової психологічної травматизації отримані емпіричним шляхом дані правоохоронців висхідного (нестійкого) з різним рівнем травматичності бойового досвіду [2-3] було піддано процедурі факторного аналізу з подальшим спрощенням отриманих факторних структур (матриць).

У таблиці 1 подано факторну матрицю,

яка описує структуру стійкості до бойової психологічної травматизації у правоохоронців підгрупи 1.2. Наведена у цій таблиці факторна структура описує 85,59 % дисперсії ознак.

До першого фактора (19,96 %) увійшли змінні, що описують такі інтернальності, як: “Інтернальність у професійній діяльності” (0,84), “Заперечення активності” (-0,81), “Готовність до діяльності з подолання труднощів” (0,93), і компетентності – “Професіоналізм” (0,84) та “Уміння навчати” (0,84). Цей фактор подібний до другого та третього факторів підгрупи 1.1. Проте у наведеній факторній структурі стійкості до травматизації у правоохоронців підгрупи 1.2 інтернальність подано меншою кількістю змінних. Так, до першого фактора не увійшла змінна, яка описує інтернальність у сфері міжособистісного спілкування. Крім того, менш вираженою є загальна дієва установка (змінна “Заперечення активності”) порівняно з конкретною установкою на подолання труднощів.

Порівняно з підгрупою 1.1 у підгрупі 1.2 серед змінних, що описують компетентність, уміння працювати в команді “підмінено” змінною, яка у даному контексті свідчить про прагнення бути корисним іншим у надію, що товариші по службі зможуть їх “підмінити” за потреби. Крім того, у разі поєднання компетентностей зі шкалами інтернальності, останні можуть виступати рефлексія під час реалізації засвоєних навичок і свідчити про недостатню автоматизацію. Таким чином, попри психологічну готовність спробувати

себе у ситуації із подолання труднощів, правоохоронці підгрупи 1.2 мають не повною мірою сформовану професійну компетентність, їх професійні вміння не стали автоматизованими навичками, вони недостатньо усвідомлюють груповий характер професійної діяльності правоохоронця, до останнього плекають надію, що їх підмінять інші. Таким чином, цей фактор позначено як “Обмежений професіоналізм”.

Зміст другого фактора (15,08 %) визначають такі змінні, як “Ціннісно-сміслова організація особистості” (0,82), “Ставлення до свого “Я”” (0,83), “Аналіз протиріч” (0,87) та “Емоційна приємність” (0,79). Як уже згадувалось раніше, “Аналіз протиріч” запускає процеси самоврядування, тобто процеси, які покликані віднайти алгоритм дій, що будуть ефективними, адекватними новій, незвичній для особистості ситуації, у разі усвідомлення невідповідності звичних алгоритмів саморегуляції діяльності (активності). Зазвичай процеси самоврядування пов’язані зі складними життєвими ситуаціями, проте у цьому випадку запуск процесів самоврядування поєднаний із позитивною оцінкою такого життєвого періоду, що дозволяє припустити, що ці зміни оцінюються як бажані.

Аналіз засвідчив, що пристосування до нового у правоохоронців підгрупи висхідного типу йде на основі звернення до свого індивідуального досвіду успіхів, які сформували їх особистість. (Правоохоронці підгрупи 1.1 впе-

вненості набувають унаслідок узагальнення у нормативній базі досвіду інших правоохоронців – див. фактор “Усвідомлення урегульованості професійної діяльності як фактора, що забезпечує правоохоронцю впевненість у правильності своїх дій” у підгрупі 1.1). Однак, змінні, які наповнили цей фактор, можуть свідчити й про те, що правоохоронці підгрупи 1.2 прагнуть змін, як таких, що відповідають їх уявленням про себе, про свої цінності. У цьому факторі також може відбиватися прагнення правоохоронців пошук нових ситуацій, які дозволять продемонструвати оточуючому їх цінності, силу їх “Я”. Цей фактор умовно було позначено як “Самоставлення – як джерело змін”.

Третій фактор (14,29 %) поєднує в собі змінні, які описують життєстійкість особистості – “Залученість” (0,92) та “Контроль” (0,75). Проте, на відміну від аналогічного фактора, виділеного у структурі життєстійкості підгрупи 1.1, у правоохоронців підгрупи 1.2 цей фактор не містить “Прийняття ризику”. Таким чином, описуючи життєстійкість правоохоронців підгрупи 1.2, зазначимо, що для них важливим є бути у центрі соціально значущих подій, однак, вони не сприймають екстремальні ситуації як такі, що сприяють їх розвитку, набуттю позитивного досвіду. Цей фактор позначено як “Соціально активна життєва позиція”.

Четвертий фактор (12,88 %) є ще одним фактором, до якого ввійшли змінні, що опису-

ють такі інтернальності як “Інтернальність у сфері невдач” (0,85) та “Схильність до самозвинувачення” (0,86). Крім того до цього фактора ввійшла така змінна, як “L” довірливість-підозрілість (-0,84). Уточнюють зміст цього фактора змінні “Контроль” (-0,43), “Ставлення до свого “Я”” (-0,31). У цьому факторі відбивається переживання провини через нездатність контролювати екстремальну ситуацію. Зміст цього факторау відбиває картання правоохоронців висхідного типу, які у демонстрації своєї соціальної позиції під впливом інших (ідучи за іншими) зайшли так далеко і наразили себе на реальну (а не уявну) небезпеку. Четвертий фактор було позначено так: “Самозвинувачення як прояв непевнено-

сті у своїй здатності долати небезпечні ситуації”.

Позитивний полюс п'ятого фактора (12,29 %) сформували такі змінні, як “N” прямо-лінійність-дипломатичність (0,80) та “Прогнозування” (0,85), що уточнюють його змінні “Заперечення активності” (0,39), “Схильність до самозвинувачення” (0,36) та “Уміння навчати” (0,33). Протилежний полюс формує змінна “Заперечення” (-0,79). Зміст цього фактора полягає у здатності бути уважним до всіх обставин ситуації (не ігнорувати маркери небезпек) і передбачати можливу небезпеку, попереджувати її. Цей фактор позначено як “Попередження небезпеки” (віра у можливість уникнути небезпеки).

Таблиця 2.

Факторна структура стійкості до травматизації у правоохоронців висхідного типу із середнім рівнем травматичності бойового досвіду (підгрупа 2.2)

Змінна	Фактор					
	1	2	3	4	5	6
Заперечення активності	0,01	-0,10	0,14	0,84	0,47	-0,11
Готовність до діяльності з подолання труднощів	-0,02	0,10	0,07	-0,94	0,19	-0,10
Готовність до самостійного планування	0,00	0,04	-0,26	-0,14	-0,84	0,26
Позитивне переформулювання й особистісне зростання	0,24	0,04	0,20	0,03	-0,20	0,85
Використання інструментальної соціальної підтримки	0,85	-0,08	0,02	-0,07	-0,18	0,28
Спрямування до релігії	0,90	0,08	-0,02	0,08	0,09	-0,06
Використання емоційної соціальної підтримки	0,76	-0,03	-0,03	-0,01	0,16	0,12
Організація діяльності	0,13	0,85	-0,03	-0,09	-0,03	-0,13
Самовладання	0,03	-0,08	-0,84	0,21	-0,12	0,07
MD (низька-висока самооцінка)	0,01	-0,14	0,80	0,20	-0,01	0,03
E (підпорядкованість-домінантність)	0,06	-0,01	-0,24	-0,01	0,22	0,85
F (стриманість-експресивність)	0,12	-0,08	-0,12	-0,08	0,76	0,28
L (довірливість-підозрілість)	-0,05	-0,73	0,48	0,11	-0,07	-0,05
Розслабленість	-0,23	0,75	0,16	-0,02	-0,16	0,14

Шостий фактор (11,08 %), який описує сміливість правоохоронців, містить такі змінні, як “Н” боязкість-сміливість (0,82), “Самоцінність” (0,78) та “Ефективне спілкування” (0,74). Як бачимо, у цьому випадку сміливість, так би мовити, є іміджевою характеристикою – формується (реалізується) у спілкуванні (а не у діяльності) і співвідноситься з характеристикою образу “Я”. Позначимо цей фактор як “Іміджева (умовна) сміливість”.

Із наведеної структури участь у бойових діях хоча й була реалізацією активної життєвої позиції, прагненням правоохоронців продемонструвати оточуючому свою сміливість, свої цінності, проте вона із самого початку супроводжувалася сумнівами щодо правильності свого рішення (ці правоохоронці картають себе за те, що, приймаючи рішення про участь у бойових діях, пішли на повіді у інших), сумнівами у своїй професійній підготовці; вони до останнього сподіваються, що їм вдасться уникнути реальної небезпеки. У них суттєво виражена зосередженість на собі, своєму місці у ситуації, що свідчить про їх рефлексивність, спрямування активності на внутрішній світ, а не на активну протидію небезпечній ситуації – дієвість, професійну сміливість і командну роботу, як у підгрупі 1.1.

Розглянемо структуру стійкості до бойової психологічної травматизації у правоохоронців висхідного типу із середнім рівнем травматичності бойового досвіду (див. табл. 2).

Шестифакторна структура стійкості до

бойової психологічної травматизації у правоохоронців підгрупи 2.2 описує 79,69 % дисперсії ознак.

Зміст першого фактора (16,08 %) визначають три копінг-стратегії – “Використання інструментальної соціальної підтримки” (0,85), “Спрямування до релігії” (0,90) та “Використання емоційної соціальної підтримки” (0,76). Цей фактор проінтерпретовано як “Гостра потреба у допомозі”. Зазначимо що правоохоронці прагнуть не якоїсь конкретної, а необмеженої (у всьому без винятку, аж до виходу із ситуації участі у бойових діях) допомоги.

Другий фактор (13,36%) співвідноситься із змінними “Організація діяльності” (0,85), “Розслабленість” (0,75), “L” довірливість-підозрілість (–0,73). Цей фактор було позначено як “Гостра потреба задати структуру ситуації, як протидія відчуттю власного безсилля, втраті контролю”.

Фактори з третього по шостий мають приблизно однакову вагу.

Третій фактор (12,95 %) визначають змінні “Самовладання” (–0,84), “MD” низька – висока самооцінка (0,80). Певному уточненню його змісту сприяє кореляція із “L” довірливість-підозрілість (0,48). Цей фактор проінтерпретовано так: “Егоцентричність як реакція на фрустрацію”.

Зміст четвертого фактора (12,46 %) визначають такі змінні, як “Заперечення активності” (0,84) та “Готовність до діяльності з по-

долання труднощів” (-0,94). Цей фактор позначимо як відчуття втрати контролю над ситуацією – “Безпорадність”.

П’ятий фактор (12,44 %) поєднує змінні “Готовність до самостійного планування” (-0,84) та “F” стриманість-експресивність (0,76). Уточнює зміст цього фактора кореляція зі змінною “Заперечення активності” (0,47). Цей фактор було позначено як “Дезорієнтованість” (нездатність організувати, планувати власну діяльність).

ню змісту цього фактора сприяють зв’язки з копінгом “Використання інструментальної соціальної підтримки” (0,28) та особистісною узагальненою рисою “F” (стриманість-експресивність) (0,28). Шостий фактор було позначено як “Прагнення самоствердитися”. Цей механізм переживання фрустрації Я може проявлятися у роздратуванні, агресії, а, можливо, і в невиправданій жорстокості до захопленого (такого, що вже є слабшим за них) супротивника. Зрозуміло, що в цьому факторі

Таблиця 3.

Факторна структура стійкості до травматизації у правоохоронців висхідного типу з високим рівнем травматичності бойового досвіду (підгрупа 3.2)

Змінна	Фактор					
	1	2	3	4	5	6
Інтернальність в сфері досягнень	0,22	0,86	-0,13	0,24	-0,03	0,11
Інтернальність в професійній сфері	0,12	0,92	0,06	0,11	-0,15	0,02
Інтернальність у сфері сімейних стосунків	-0,03	0,05	0,09	0,03	0,89	0,09
Заперечення активності	0,23	-0,86	-0,03	-0,01	-0,24	0,07
Уявне уникнення проблем	0,04	0,19	-0,18	0,84	0,00	-0,10
Стимування	0,16	-0,03	0,25	0,78	0,15	-0,07
Планування	0,08	-0,01	0,78	-0,18	0,00	-0,01
Ставлення до свого “Я”	0,14	-0,18	0,14	-0,81	0,19	-0,19
В (низький-високий інтелект)	0,06	0,04	0,21	-0,01	0,05	0,95
Інтолерантність	0,24	0,07	0,84	-0,10	-0,04	0,11
Міжособистісна інтолерантність до невизначеності	0,01	-0,09	0,84	0,29	0,01	0,17
Автономність	0,81	-0,03	-0,04	-0,03	-0,12	0,39
Професіоналізм	0,75	0,30	0,17	-0,06	-0,38	-0,03
Індивідуальність	0,89	-0,25	0,08	0,12	-0,09	-0,17
Вміння переконувати	0,82	0,25	0,29	0,04	0,16	0,03
Розслабленість	-0,14	-0,01	-0,10	-0,05	0,84	-0,06

До шостого фактора (12,40 %) віднесено копінг “Позитивне переформулювання й особистісне зростання” (0,85) та особистісну узагальнену рису “E” (підпорядкованість-домінантність) (16-факторний особистісний опитувальник Р. Б. Кеттелла) (0,85). Уточнен-

мало спільного зі сміливістю правоохоронців низхідного типу.

Структура стійкості до бойової психологічної травматизації у підгрупі 2.2 свідчить про нездатність правоохоронців самостійно долати ситуації середнього рівня травматич-

ності бойового досвіду. Під час переживання вони відчують безпорадність, дезорієнтованість; у них виникає потреба у допомозі й у структуруванні ситуації; фрустрація “Я” переживається з реакціями егоцентризму, самоствердження, які можуть проявлятися у роздратуванні, агресії до оточення, жорстокості.

У наступній таблиці 3 наведено структуру стійкості до бойової психологічної травмизації у правоохоронців висхідного типу з високим (набутим) рівнем травматичності бойового досвіду. Ця факторна структура описує 82,16 % дисперсії ознак.

Перший фактор (18,30 %) містить змінні, що описують компетентність – “Професіоналізм” (0,75), “Автономність” (0,81), “Уміння переконувати” (0,82), “Індивідуальність” (0,89). Певному уточненню цього фактора сприяють позитивні зв’язки зі змінними “Інтернальність у сфері досягнень” (0,22), “Заперечення активності” (0,23) та “Інтолерантність” (0,24). Як бачимо, з набуттям бойового досвіду у правоохоронців низхідного типу збільшується сприйняття власної компетентності як унікальної, як такої, що має викликати повагу у оточуючих. При цьому (як і в захисному механізмі неадекватно завищеної самооцінки) у правоохоронців виникає прагнення уникати реалізації цього унікального досвіду на практиці для визначення його істинності (прямий зв’язок із “Запереченням активності”). Цей фактор позначено так: “Сприйняття власної компетент-

ності як унікальної”.

Другий фактор (16,43 %) співвідноситься зі змінними, які описують інтернальність, – “Інтернальність у сфері досягнень” (0,86), “Заперечення активності” (–0,86) та “Інтернальність у сфері професійної діяльності” (0,92). Певний внесок до змісту цього фактора робить така шкала опитувальника “Загальної компетентності”, як “Професіоналізм” (0,30). Отже, у цьому факторі підкреслюється “Інтернальність досягнень у професійній діяльності”, що є дією захисного механізму, коли успіхи приписуються собі, а невдачі – іншим людям, об’єктивно нездоланим обставинам.

Третій фактор (14,54 %) визначають такі змінні, як “Планування” (0,78), “Інтолерантність” (0,84) та “Міжособистісна інтолерантність до невизначеності” (0,84). Деякому уточненню змісту цього фактора сприяють компетентність “Уміння переконувати” (0,29), “В” (низький – високий інтелект) (0,21) та копінг “Стримування” (0,25). Це дозволяє припустити, що інтолерантність для правоохоронців підгрупи 3.2 – це, насамперед, ментальна здатність структурувати і таким чином здійснювати умовний (не реальний, реалізований у зовнішньому світі) контроль над ситуацією, стосунками. Цей фактор позначено так: “Ментальна інтолерантність”.

Зміст четвертого фактора (13,79 %) визначають копінги “Уявне уникнення проблем” (0,84) та “Стримування” (0,78) і

“Ставлення до свого “Я”” (“Опитувальник особистісної зрілості”) ($-0,81$). Ці змінні описують невпевненість особистості в собі, у своїй здатності вирішувати проблеми, описують особистість, яка вагається під час прийняття рішень, тобто формується “Комплекс меншовартості” як результуючої набуття досвіду перебування у бойових травматичних ситуаціях.

П’ятий фактор (11,56 %) містить такі змінні, як “Інтернальність у сфері сімейних стосунків” (0,89) та “Розслабленість” (0,84). Деякому уточненню змісту цього фактора сприяє змінна “Професіоналізм” ($-0,38$). У цьому факторі родина протиставляється професійній діяльності за оцінкою “розслабленість-напруженість” у сприйнятті періодів життя, що з ними пов’язані. Повернення до родини сприймається як очікувана можливість розслабитися, відпочити на противагу напруженості під час несення служби у бойових умовах. Попри логічність такого ставлення до родини як місця, де можна відпочити, у цьому факторі закладено поділ життя на “до та після”, що є однією з ознак формування ПТСР. Крім того, така дихотомія вказує, що у групі висхідного типу так і не досягається прийнятний рівень адаптації до дії бойових стрес-факторів (принаймні, їм потрібно більше часу і досвіду подолання, ніж правоохоронцям низхідного типу). У зв’язку з цим професійна діяльність правоохоронця попри відчутний досвід продовжує стійко асоціюватися з напруженням. Цей фактор було позначено як

“Прагнення повернення до родинного (цивільного) розміряного (контрольованого, спокійного) життя”.

Зміст шостого фактора (7,55 %) визначається зв’язком зі змінною “В” (низький–високий інтелект) (0,95). Певному уточненню сприяє зв’язок із компетентністю “Автономність” (0,39). Доречно припустити, що цей фактор описує особливості індивідуальної адаптації правоохоронців висхідного типу. Незважаючи на те, що розгляд інтелекту як ключового фактора адаптації є поширеним, у наведеному факторі він підкреслює і певну відсутність практичної спрямованості цієї адаптації, відсутність спрямованості у зовнішній світ, прагнення відмежуватися (ізолюватися) від нього. Цей фактор було позначено, як “Ментальна (не спрямована на зовнішнє пристосування) адаптація”.

Висновки. Отже, правоохоронці – учасники бойових дій нестійкого типу мають певні особливості пристосування до дії бойових стрес-факторів, а саме є виражена тенденція до дистанціювання від небезпечних ситуацій, уникнення активної протидії їй (контроль ситуації переноситься із зовнішнього світу у внутрішній – ментальний), збільшення ізолюваності, уявлення про унікальність власного досвіду, закріплення негативного самовизначення. Їх адаптація до накопичення дії бойових стрес-факторів – по суті, є формуванням “вимушеної безпорадності”.

Перспективи подальших досліджень.

Визначити та обґрунтувати структуру стійкості до бойової психологічної травматизації у правоохоронців стійкого типу з різним рівнем травматичності бойового досвіду.

Список використаних джерел:

1. Бондар А. Я. Психологічні особливості стресостійкості представників стресогенних професій (на прикладі працівників приватних охоронних структур) / А.Я. Бондар // Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота, 2013. – С. 49–57.
2. Колесніченко О. С. Методика “Оцінка травматичності бойового досвіду” у військовослужбовців – учасників бойових дій / О.С. Колесніченко // Власть и общество (история, теория, практика). – Тбилиси : Ассоциация открытой дипломатии, 2017. – № 1 (41). – С. 145 – 60.
3. Колесніченко О. С. Психологічна травматизація військовослужбовців. Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології / О. С. Колесніченко : монографія / За заг. ред. В.П. Садкового, О.В. Тімченко. НУЦЗУ. –Х. : ФОП Мезона В.В., 2017. С. 287 – 311.
4. Охорона психічного здоров'я в умовах війни / пер. з англ. Тетяна Семігіна, Ірина Павленко, Євгенія Овсянникова та ін. – К. : Наш формат, 2017. – 1068 с.
5. Швець Д. В. Психологічна стійкість працівника поліції як основа готовності до службової діяльності в екстремальних ситуаціях. Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання / Д. В. Швець // тези доп. Міжнар. Наук.–практ. конф., присвяченої пам'яті С.П. Бочарової. – Харків : ХНУВС, 2017. – С. 226–229.
6. Charney D. S. Psychobiological mechanisms of resilience and vulnerability: implications for successful adaptation to extreme stress / D. S. Charney // *Am J Psychiatry*. –2004. – P. 195–216.
7. Ehlers A. A cognitive model of posttraumatic stress disorder / A. Ehlers, D. M. Clark // *Behav Res Ther.* –2000. –P. 319–345.

References (Transliteration):

1. Bondar A. Ja. Psykhologhichni osoblyvosti stresostijkosti predstavnykiv stresoghennykh profesij (na prykladi pracivnykiv pryvatnykh okhoronnykh struktur) / A.Ja. Bandar // *Naukovi zapysky NaUKMA. Pedagoghichni, psykhologhichni nauky ta socialjna robota*, 2013. – S. 49–57.
2. Kolesnichenko O. S. Metodyka «Ocinka travmatychnosti bojovogho dosvidu» u vijsjkovosluzhbovciv – uchasykiv bojovykh dij / O.S. Kolesnychenko // *Vlastj y obshhestvo (ystoryja, teoryja, praktyka)*. – Tbylisy : Assocjacyja otkrytoj dyplomaty, 2017. – # 1 (41). – С. 145 – 60.
3. Kolesnichenko O. S. Psykhologhichna travmatyzacija vijsjkovosluzhbovciv. Aktualjni doslidzhennja v suchasnij vitchyznjanij ekstremaljnij ta kryzovij psykhologhiji / O. S. Kolesnichenko : monohrafija / Za zagh. red. V.P. Sadkovogho, O.V. Timchenko. NUCZU. –Kh. : FOP Mezona V.V., 2017. S. 287 – 311.
4. Okhорona psykhichnogho zdorov'ja v umovakh vijny / per. z anghl. Tetjana Semyghina, Iryna Pavlenko, Jevghenija Ovsjannikova ta in. – K. : Nash format, 2017. – 1068 s.
5. Shvecj D. V. Psykhologhichna stijkistj pracivnyka policiji jak osnova ghotovnosti do sluzhbovoji dijaljnosti v ekstremaljnnykh sytuacijakh. Osobystistj, suspiljstvo, zakon: psykhologhichni problemy ta shljakhy jikh rozv'jazannja / D. V. Shvecj // *tezy dop. Mizhнар. Nauk.–prakt. конф., prysvjachenoji pamjati S.P. Bocharovoji*. – Kharkiv : KhNUVS, 2017. – S. 226–229.
6. Charney D. S. Psychobiological mechanisms of resilience and vulnerability: implications for successful adaptation to extreme stress / D. S. Charney // *Am J Psychiatry*. –2004. – P. 195–216.
7. Ehlers A. A cognitive model of posttraumatic stress disorder / A. Ehlers, D. M. Clark // *Behav Res Ther.* –2000.

–P. 319–345.

Kolesnychenko Oleksandr

Phd (Candidate of psychological sciences), senior researcher, the head of the research laboratory for the moral and psychological support of the service and combat activity of the National guard of Ukraine of the research center of service and combat activities of the National guard of Ukraine, National academy of the National guard of Ukraine, Kyiv (Ukraine)

STRUCTURAL COMPONENTS RESISTANCE TO COMBAT PSYCHOLOGICAL TRAUMA IN LAW ENFORCEMENT – COMBATANTS

ABSTRACT

The article presents the results of an empirical study of the factor structure of resistance to combat psychological trauma among unsafe type law enforcement officers with a different level of trauma of combat experience.

The distinguished six-factor structure of resistance to combat psychological trauma among ascending law enforcement officers with a low level of trauma of combat experience: the first factor is indicated as: “Limited professionalism”; The second factor is designated as: “Self-relation – as a source of change”; the third factor is designated as “Socially active life position”; the fourth factor is “Self-incrimination as a manifestation of uncertainty in one’s ability to overcome dangerous situations”; the fifth factor was labeled “Warning Hazard” (belief in the ability to avoid danger); The sixth factor is designated as “Image (conditional) courage”.

Ascending law enforcement officers with

an average level of trauma of combat experience, the six-factor structure of resistance to combat psychological traumatization is as follows: the first significant factor is “Acute need for help”; the second factor is “Acute need to set the structure of the situation, as opposed to the feeling of own powerlessness, loss of control”; the third factor “Egocentricity as a reaction to frustration”; the fourth factor is “Helplessness”; the fifth factor is “disorientation”; The sixth factor, “The desire to assert itself.”

The structure of resistance to trauma among ascending law enforcement officers with a high (acquired) level of trauma of combat experience combines both the poles of its development: the first factor “Perception of one's own competence as unique”; the second factor is “The internality of professional achievements”; the third factor “Mental intolerance”; the fourth factor is the “inferiority complex”; the fifth factor is “The desire to return to family measured life”; the sixth factor is “Mental (not directed at external adaptation) adaptation.”

It has been studied that ascending types of law enforcement officers increase the load on their own resources with increasing levels of psycho-traumatic combat experience. So, due to lack of professional identity and the formation of professionally important qualities, the prospect of participating in hostilities actualizes the memories of the stressful situation, increases anxiety and self-doubt. Fear of not responding to the expectations of colleagues closes for representatives

of this group the opportunity to use the help of their professional group and take over their experience, with an average level of psycho-traumatic combat experience leads to the need to adapt their “civilian” experience to overcome emotionally similar combat situations. With a high level of psycho-traumatic combat experience, the right guard has a forced decrease in all activities not related to survival; professional skills continue to be formed at the expense of general competence, and the desire to gain access to the resources of a professional group, to earn its approving attitude pushes for desperate, courageous actions.

Keywords: psychological trauma, law enforcement officer, combat conditions, stress factors, professional psychological training, traumatic experience.

Колесниченко Александр Сергеевич

Кандидат психологических наук, старший научный сотрудник, начальник научно-исследовательской лаборатории морально-психологического сопровождения служебно-боевой деятельности Национальной гвардии Украины научно-исследовательского центра служебно-боевой деятельности Национальной гвардии Украины, Национальная академия Национальной гвардии Украины, г. Харьков (Украина)

СТРУКТУРНЫЕ КОМПОНЕНТЫ СТОЙКОСТИ К БОЕВОЙ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ТРАВМАТИЗАЦИИ У ПРАВООХРАНИТЕЛЕЙ - УЧАСТНИКОВ БОЕВЫХ ДЕЙСТВИЙ

Аннотация. В статье представлены результаты эмпирического исследования факторной структуры стойкости к боевой психологической травматизации у правоохраните-

лей неустойчивого типа с различным уровнем травматичности боевого опыта.

Выделенная шестифакторная структура стойкости к боевой психологической травматизации у правоохранителей восходящего типа с низким уровнем травматичности боевого опыта: первый фактор обозначен так: “Ограниченный профессионализм”; второй фактор обозначен так: “Самоотношение – как источник перемен”; третий фактор обозначен так “Социально активная жизненная позиция”; четвертый фактор так “Самообвинение как проявление неуверенности в своей способности преодолевать опасные ситуации”; пятый фактор был обозначен так “Предупреждение опасности” (вера в возможность избежать опасности); шестой фактор обозначен так “Имиджевая (условная) смелость”.

У правоохранителей восходящего типа со средним уровнем травматичности боевого опыта шестифакторная структура устойчивости к боевой психологической травматизации такова: первый весомый фактор “Острая потребность в помощи”; второй фактор “Острая потребность задать структуру ситуации, как противодействие ощущению собственного бессилия, потере контроля”; третий фактор “Эгоцентричность как реакция на фрустрацию”; четвертый фактор “Беспомощность”; пятый фактор “Дезориентированность”; шестой фактор “Стремление самоутвердиться”.

Структура устойчивости к травматиза-

ции у правоохранителей восходящего типа с высоким (приобретенным) уровнем травматичности боевого опыта объединяет в себе оба выделены полюса его развития: первый фактор “Восприятие собственной компетентности как уникальной”; второй фактор “Интернальность достижений в профессиональной деятельности”; третий фактор “Ментальная интолерантности”; четвертый фактор “Комплекс неполноценности”; пятый фактор “Стремление возвращения к семейной размеренной жизни”; шестой фактор “Ментальная (не направлена на внешнее приспособление) адаптация”.

Изучено, что у правоохранителей восходящего типов с увеличением уровня психотравматичности боевого опыта увеличивается нагрузка на собственные ресурсы. Так, вследствие недостаточной профессиональной идентичности и сформированности профессионально важных качеств перспектива участия в боевых действиях актуализирует воспоминания о психотравмирующей ситуации, увеличивает тревожность и неуверенность в себе. Страх не отвечать ожиданиям сослуживцев закрывает для представителей этой группы возможность использования помощи своей профессиональной группы и перенятия ее опыта, при среднем уровне психотравматичности боевого опыта приводит к вынужденности приспособлять свой “гражданский” опыт для преодоления эмоционально подобных боевых ситуаций, формирование соб-

ственного стиля действия в психотравмирующей ситуации. При высоком уровне психотравматичности боевого опыта у правоохранителя происходит вынужденное снижение всей активности, не связанной с выживанием; профессиональные навыки продолжают формироваться за счет общей компетентности, а стремление получить доступ к ресурсам профессиональной группы, заслужить ее одобрительное отношение толкает к отчаянным, смелым поступкам.

Ключевые слова: психологическая травматизация, правоохранитель, боевые условия, стресс-факторы, профессиональная психологическая подготовка, травматический опыт.

Дата отримання статті: 11.12.2018

Дата рекомендації до друку: 19.12.2018

Дата оприлюднення: 27.12.2018